Sosyal Bilimler Dergisi / The Journal of Social Sciences

Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 8, Sayı: 50, Şubat 2021, s. 690-701

ISSN: 2149-0821 Doi Number: <http://dx.doi.org/10.29228/SOBIDER.48392>

Merve AVCI

NEÜ Eğitim Bilimleri Enstitüsü Sosyal Bilgiler Eğitimi Doktora Öğrencisi,
mrvavci11@gmail.com

SON DÖNEM OSMANLI AYDINLARINDAN AHMET CEVDET PAŞA VE EĞİTİME OLAN KATKILARI

Özet

Ahmet Cevdet Paşa (1822-1895), Tanzimat Döneminde görüşleri ve eserleriyle öne çıkmış önemli bir devlet adamıydı. Bu dönemde ortaya koyduğu tarihsel eserlerin yanı sıra Türkçe'nin sadeleştirilmesi ve daha anlaşılabilir hale gelmesi için yazdığı eserlerle de bilinmektedir. Ahmet Cevdet Paşa çok yönlü bir devlet adamıydı, 1850'de Maarif Meclisi üyesi olmuş sonrasında Erkek Öğretmen Okulu müdürlüğüne getirilmişti. Encümen-i Daniş'te etkili isimlerden biriydi. 25 Mart 1852'de Fuad Paşa ile Mısır'a gitmiş ve dönüşünde Tarih-i Cevdet adlı eserini yazmıştı. 1855'te vakanüvis olan Ahmet Cevdet Paşa, kendisini kanıtlamış ve Mecelle'nin hazırlanmasında en büyük katkıyı vermişti. 1868 yılında İslami özel hukuk kuralları kodeksi olan Mecelle yürürlüğe girmiş ve 1926'da Medeni Kanun'un kabulüne kadar yürürlükte kalmıştır. Ahmet Cevdet Paşa, hukukçu, tarihçi, siyasetçi özelliklerinin yanı sıra eğitime ve okuma-yazmaya da oldukça önem vermişti. Türkçe'nin sadeleştirilmesinin önemine değinmiş, Türkçe'nin ilk dilbilgisi kitabı olma özelliğini taşıyan Kavaid-i Osmaniyye kitabını yazmıştı. Öğrencilerin küçük yaşta öğrenim hayatına başlamaları gerektiğini belirten Ahmet Cevdet Paşa, okulun ve öğrenmenin önemine değinmiştir.

Anahtar kelimeler: Ahmet Cevdet Paşa, Mecelle, Hukuk, Eğitim.

AHMET CEVDET PASHA, ONE OF THE LATE OTTOMAN INTELLECTUALS AND HIS CONTRIBUTIONS TO EDUCATION

Abstract

Ahmet Cevdet Pasha (1822-1895) was an important statesman who came to prominence with his views and studies during the Tanzimat Reform Era. He is known for his historical studies in this period, as well as his studies which he wrote to simplify Turkish language and make it more understandable. Ahmet Cevdet Pasha was a well-rounded statesman, he became a member of the Maarif Assembly in 1850 and then he was appointed as a headmaster of the Male Teacher School. He was one of the influential figures in the Ercümen-i Daniş. On 25 March 1852, he went to Egypt with Fuad Pasha and wrote his work Tarih-i Cevdet on his return. Ahmet Cevdet Pasha, who became vakanüvis in 1855, proved himself and gave the greatest contribution in the preparation of Mecelle. The mecelle, a codex of Islamic private law rules, was enacted in 1868 and remained in force until the adoption of the Civil Code in 1926. Ahmet Cevdet Pasha gave great importance to education and reading and writing as well as his legal, historian and politician characteristics. He wrote The Book Kavaid-i Osmaniyye, which is the first grammar book of Turkish. Stating that students should start their education life at a young age, Ahmet Cevdet Pasha emphasized the importance of school and learning.

Keywords: Ahmet Cevdet Pasha, Mecelle, Law, Education.

GİRİŞ

Ahmet Cevdet Paşa (1822-1895) tarihçi, hukukçu ve önemli bir devlet adamıydı. Kendisini geliştirmiş ve özellikle geniş alanlarda eserler vermiş bir isim olan Ahmet Cevdet Paşa, çağdaşlarına göre oldukça entelektüel bir kişiliğe sahip olmuştur. Yazdığı eserlerde tarihten, siyasete ve Türkçe'nin sadeleştirilmesine kadar kapsamlı konularda yazılar kaleme almıştır. Olayları tarafsız gözle ele alması, eleştirilerini sağlam temeller üzerine oturtması sayesinde Tanzimat Dönemi içinde çok saygın bir yere sahip olmuştur. Görüşleri önemsenen ve değer verilen bir devlet adamı olmuştur. Mecellenin yazılması ve hazırlanmasında en önemli görevleri almış, kendisinin katkıları sonucunda ortaya çıkmış bu eser ile İslami özel hukuk kuralları oluşturulmuştur. 1926 yılında Medeni Kanun'un kabul edilmesine kadar yürürlükte kalan Mecelle, Osmanlı tarihi için de ayrı bir öneme sahip olmuştur.

Ahmet Cevdet Paşa daha çok hukukçuluğu ile tanınmış olsa da eğitim ile ilgili yazdığı yazılar da olmuştur. Okumanın önemine değinmiş, dilin sadeleştirilmesi gerektiğini belirtmiştir. Okuma ve öğrenmenin bir toplum için oldukça hayati olduğunu her fırsatta dile getirmiştir. Toplumların ancak öğrenmeye hevesli ve istekli olmaları ile gelişebileceklerini belirtmiştir. Çocukların erken yaşlarda eğitim hayatına başlamaları gerektiğine değinmiş, okuma ve öğrenmenin özendirilmesi gerektiğini söylemiştir.

Ahmet Cevdet Paşa'nın Öğrenim Hayatı

Ahmet Cevdet Paşa 1822 Lofça doğumlu, Osmanlı devlet adamı, tarihçi, hukukçu ve edebiyatçıdır. Babası Bulgaristan'da Lofça (Lovts) kasabası idare kurulu üyelerinden İsmail Ağa'dır. Öğrenimini; Lofça müftüsü Hafız Ömer Efendiden yaptı. 1839'da İstanbul'a gelerek,

medrese öğrenimine burada devam etti. Murad Molla tekkesinde devrin şair ve bilginleri ile tanıştı. Müderris olduktan sonra Mustafa Reşid Paşa'nın çocuklarına ders vermeye başladı. Ali ve Fuad Paşalarla tanıştı. Bu temaslar onun siyasi alandaki bilgisini arttırdığı gibi ilmi çalışmalardan, idari çalışmalara doğru yönelmesini sağladı. 1850'de Maarif Meclisi üyesi olarak, Erkek Öğretmen Okulu müdürlüğüne getirildi. Bu arada, Fuad Paşa ile birlikte Bursa'ya yapmış olduğu bir aylık seyahat sırasında, Kavaid-i Osmaniye (Osmanlı Grameri Kaideleri) adlı kitabı ve Şirket-i Hayriyye'nin kuruluşuna ait projeleri hazırladı. İstanbul'a dönüşte, gerek öğretmen okulunda, gerek Maarif meclisinde esaslı değişiklikler yapmayı başardı. Encümen-i Daniş'in kurulmasına dair gerekçeyi 1851'de yazdı. 25 Mart 1852'de Fuad Paşa ile Mısır'a gitti. Dönüşte meşhur "Tarih"inin (Tarih-i Cevdet) ilk üç cildini hazırlayıp, Abdülmecid'e takdim etti. Süleymaniye derecesine yükseldi, vakanüvis oldu (1855). 1861'de, Meclis-i Vâlâ üyeliğine getirildi (Meydan Larousse, 1990: 171).

İlk öğrenimini Lofça müftü ve müderrislerden gören Ahmet Cevdet Paşa, burada Arapça, mantık, fıkıh ve tefsir okumuş; II. Mahmut'un son zamanlarında yani 1839 senesi başlarında İstanbul'a gelerek burada da devrin kıymetli hocalarından, Arapça, Farsça, fıkıh, hadis, usul-i fıkıh, usul-i hadis, tefsir, mantık, âdâp, kelâm, hikmet-i tabiyye, hikmet-i ilahiyye, hendese, hesâp, cebir, heyet ve coğrafya okumuş, Birgivi Hoca Şakir Efendi'den icazet almıştır. Kendisi Arapça ve Farsçayı okuyup-yazabilecek, Fransızca ve Bulgarca'yı anlayabilecek ölçüde bildiğini ifade etmektedir. Ahmet Cevdet Paşa bu tahsil devresinde bütün gücünü öğrenmeye vermiştir. Öyle ki "geceleleri yatağa yatmayıp, kitap mütalâa ederken uyuklar ve kitap üzerinde uyur ve uyanıp yine kitaba sarılırdım. Eyyam-ı ta'tilde olsun dinlemez idim." diye bu günlerini anlatmaktadır. Nitekim bu şekilde çalışması, onun yatağa düşmesine neden olmuştur. Ancak diğer taraftan bu gayret, onu devrin tanınmış hocalarıyla tartışabilecek bir seviyeye çıkarmış ve önde gelen bir talebe olmuştur. Nitekim hocalar içinde şeyhülislam olan Kara Halil Efendi'nin takdirini kazanmış, Vidinli Mustafa Efendi ile giriştiği bir tartışma sonunda ise, hoca tarafından önce tekdir, sonra ise meselede haklı olduğu ortaya çıkarak iltifat görmüştür (Halaçoğlu, 1986: 2).

Cevdet Paşa'nın göze çarpan temel özelliği en başta tarihçi oluşudur. Klasik İslam tarihçiliğinin "ilmi tarihçilik" ekolünü izleyen Cevdet Paşa, Osmanlı tarihçiliğinin Kâtip Çelebi, Müneccimbaşı ve Naima'da görülen klasik geleneğini devam ettiren son temsilcisidir. Vakanüvis sıfatıyla yazdığı ve Küçük Kaynarca Antlaşması (1774) ile başlayıp yeniçeriliğin kaldırılışına (1826) kadarki devreyi içine alan Tarih-i Cevdet'inde bu geleneği görmek mümkündür. Paşa'nın tarih görüşünün temelini "ibret" meydana getirir. Paşa'ya göre, *tarihte geçen olaylar ve yaşanan hadiseler ibret alınması gerekli konulardır. Tarihten amaç, olayların doğruluk ve yanlışlığını bilmek, gerçek sebeplerini öğrenmek ve bunlardan dersler çıkarmaktır. Yine tarih okumaktan maksat ve fayda, sadece bir meselenin hangi tarihte meydana geldiğini bilmek değildir. Tarih kitapları geçmiş olayların iyi ve kötüsünü, haklı ve haksızını gelecek kuşaklara anlatıp ibret almaları için yazılmalıdır. Bu bakımdan tarihçinin temel görevi, doğruyu söylemektir, görüşüne hâkimdi* (İzğöer, 2014: 84-85).

Ahmet Cevdet Paşa'nın Eserleri

Ahmet Cevdet Paşa tarihsel alandaki çalışmalara ağırlık vermiş, bu eserleriyle Türk tarihindeki önemli yerini almıştır. Tarihsel eserlerin yanı sıra edebi eserler de kaleme almıştır. Bu eserler şöyledir;

- Tarih-i Cevdet
- Kısas-ı Enbiya ve Tevarih-i Hulefa
- Tezakir
- Ma'ruzat
- Kırım ve Kafkas Tarihçesi
- Mukaddime-i İbn Haldun
- Divançe-i Cevdet
- Kavaid-i Osmaniye
- Belagat-ı Osmaniye
- Medhal-i Kavaid
- Kavaid-i Türki
- Takvimü'l Edvar
- Miyar-ı Sedad
- Adabu Sedad fi-ilmi Adab
- Hûlasatü'l Beyan fi Te'lifi'l- Kur'an
- Asar-ı Ahd-i Hamidi
- Hilye-i Seâdet
- Ma'lumat-ı Nafia
- Mecmua-i Aliye (Şimşirgil ve Ekinci, 2015: 44-45).

Tarihe dair eserleriyle Cevdet Paşa, İslam tarihçiliğinin sonraki nesillere yol gösteren kilometre taşlarını vücuda getirmiştir. Cevdet Paşa tarihine konu edindiği yıllar arasında meydana gelen tarihi olayları, kaynakları intikad ve telif etmek üzere eserini meydana getirmiş; aynı zamanda eserinin girişinde (Medhal) Osmanlı Devleti'nin terakki, tekâmül ve inhitatının sebeplerini de araştırmaya çalışmış, devletin istinad ettiği sınıfları birer birer gözden geçirerek, bir nevi terakib-i tarihi yapmıştır, eleştiri getirmiştir. Paşa, tarihi olayları tasvir ederken kendi tercih ve temayüllerine kapılmaksızın vesikalara bağlı kalmıştır. Bu bakımdan bu yönüyle, objektif tarihçilik anlayışını geliştirmiştir. Olayların zahiri cephesi ve sebeplerinin yanında batını yönünü ve iç sebeplerini de araştırmıştır. Onun, kişiler hakkında objektif karar verdiği, hissi olmadığı ancak körü körüne de itaatkar ve bağlı olmaktan uzak kaldığı görülmektedir (Sözen, 1998: 74-75).

Paşa, Encümen-i Daniş tarafından bir Osmanlı Tarihi yazmakla görevlendirildiği (1852) ve kısa bir müddet sonra devletin resmi vakanüvisi tayin edildiği zaman (1855) medreseden intikal eden sağlam bir şark (doğu) kültürüne sahipti. Cevdet Paşa'nın cedvel halinde tespit ettiği kaynaklar ekseriyetle Tarih-i Cevdet'in sahası dâhiline giren yıllarda yazılmış tarih veya vesikalardır. Bunlar içerikleri itibarıyla beş kısma ayrılır:

- Hazine-i Evrak Kayıtları: Muhtelif resmi vesikalar, siyasi müzakere ve toplantıların mazbataları.
- Osmanlı vakanüvis ve tarihçilerinin eserleri, notları, Sefaretnameler, lâyhalar, hatıralar, mecmualar.
- Muhtelif Arap tarihçilerinin eserleri ve özellikle Farsça yazılmış tarihler.
- Kırım, Kafkasya, Arabistan gibi Devlet-i Aliyeye tabi fakat merkezden uzak mıntikalar hakkında yazılmış tarihler.

- Avrupa Tarihleri: Bunlar tarih, tetkik, lâyiha, hatıra, muhabere, jurnal tercümeleridir (Meriç, 1975: 13-15).

Ahmet Cevdet Paşa (1822-1895), hukuk ilim adamı, bir fıkıh mütehasşısı olmaktan ziyade yurttan hukuk ilminin gelişmesine büyük ölçüde çalışan, yürürlükteki hükümleri kanun haline çeviren, kanunlaştırma usulünü yayan, tarihi incelemelere ilmi istikamet ve yönelim veren, dilin sadeleşmesine öncülük eden, Kur'anın basımına ilişkin tartışmaları çözen, maliyenin kullandığı yanlış takvim uygulamasına karşı ilk ilmi mücadeleleri açan, devrinde güç ve karışık işleri çözümleyen bir devlet ve siyaset adamıdır. Bu yönüyle çok yönlü bir devlet adamı olarak kabul edilmiştir (Mardin, 1996: 7).

Cevdet Paşa, 1774-1826 vak'alarını tasvir eden meşhur tarihinde, selefi olan vak'a-nüvislerin eserlerine geniş ölçüde dayanmak ve vak'a-nüvislik geleneğini kısmen takip etmekle beraber, çağdaş diğer te'lifleri ve kaynak malzemesi ile yetişebildiği devrin ricalinden dinledikleri haberleri de kullanmıştır. Böylece yalnız olayların meydana gelme şeklini tasvirle kalmayıp, vak'alar arasındaki irtibatları kurmaya çalışmış ve anlatılan devreye ait vak'a-nüvis te'liflerinin değerli ve kıymetli bir tahlil ve tenkidini ortaya koymuştur (Şimşirgil ve Ekinci, 2015: 34).

Ahmet Cevdet Paşa ve Mecelle

Ahmet Cevdet Paşa için hukuk sistemi, devlet düzenini oluşturan en önemli hususlardan birisidir. Bu sistemin düzenli bir şekilde devamı için onu icra edecek personelin de belirli vasıfları taşımaları gerekir. Ahmet Cevdet Paşa'nın üzerinde ısrarla durduğu noktalardan birisi de devletlerin, hukukun uygulanması noktasında hassas davranmaları gerektiğidir. Ona göre adalet sistemin düzenliliği ilkesi bir devlet için hayati önem taşır. Çünkü haksızlık ve adaletsizlik, halkın devlete olan güven duygusunu zedeleyecektir. Cevdet Paşa, hukukun üstünlüğünü daima ön planda tutar. Bir devletin devamı açısından onun hukuk devleti olması gerektiğine inanır. Cevdet Paşa'nın yönetim ilkelerinin temelini oluşturan bu düşünceleri, çağdaş devlet anlayışı ve yönetim biçiminde de çok önemli bir yer tutan "hukuk devleti" ve "hukukun üstünlüğü" kavramlarına uygun görüşlerdir (Yıldırım, 2015: 121-122).

Osmanlı Devleti'nde yürürlükte olan hukuki mevzuatın Tanzimat ve Islahat Fermanları döneminin şartlarına cevap verememesi üzerine bir taraftan geleneksel hukukun yeniden yazılması diğer taraftan da zamanın ihtiyaçlarına uygun olarak Batı kaynaklı pozitif hukuk kurallarının ülkede geçerli kılınması gerekliliği ortaya çıkmıştır. Osmanlı devlet adamları, bunların başında Ali ve Fuat Paşalar ve Ahmet Cevdet Paşa gelmektedir, bu çalışma yapılmadığı takdirde devletin bütünlüğünü korumanın çok zor olacağını görmüşlerdir. Hukuk sistemi yeniden düzenlenen bir Osmanlı Devleti'nin dünyanın gelişmiş Avrupa devletleriyle ilişkilerinde, münasebetlerinde daha adilane olacağına inanılmıştı. Osmanlı Devleti'nde uygulanmakta olan hukuk sistemi zamanın ihtiyaçlarına cevap vermekten çok uzak üçlü bir sisteme dayanıyordu.

- Birincisi Müslümanların kendi aralarındaki anlaşmazlıkları çözmekle görevli Şer'i Mahkemeler. Bunlar geleneksel kurumlardır.
- İkincisi Müslüman olmayan unsurların kendi aralarındaki anlaşmazlıkları çözecek olan Cemaat Mahkemeleri. Bunlar da Müslüman halkın ve devletin karışmadığı veya ilgilenmediği alana aitti.

- Üçüncü mahkemeler de yabancıların aralarındaki davalara bakacak olan Konsolosluk Mahkemeleri'ydi. Hristiyan unsur Müslümanlarla ya da devletle olan anlaşmazlıklarında bu mahkemelerde davalara bakılmasını isterdi. Fakat bu mahkemelerin kuralları Osmanlı Devleti veya padişahı tarafından konulmuş kurallar olmadığından bu mümkün olamazdı.

19. yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı Devleti'ni hukuk sistemi açısından karmaşa içinde bulunduran durum buydu. Meselenin temeli ise Osmanlı Hukuk sisteminin “Çok Hukuklu Sistem” olmasıydı. Bu yüzden tek ve kapsamlı bir hukuk metnine ihtiyaç duyulmaktaydı (Yılmaz, 2000: 151-152).

Cevdet Paşa tarihçi olduğu kadar hukukçu kimliğiyle de öne çıkmaktaydı. Sağlam medrese tahsili görmesi ve İlmiye'de Anadolu Kazaskerliğine kadar ilerlemesi onun İslam Hukuku sahasında ihtisas kazanmasını kolaylaştırmıştır. 1858 tarihli Arazi Kanunnamesi'ni hazırlayan komisyonun başkanlığını yapmış, daha sonra 1868'de, Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye'nin tertip ve telifine memur olan heyetin başına getirilmiştir. Sadrazam Ali Paşa Osmanlı Medeni Kanunu olarak Fransız *Code Civil* inin tercüme suretiyle alınmasını uygun görüyordu. Bu fikre karşı çıkan Cevdet Paşa görüşünü Vükela Meclisi'ne kabul ettirmiş ve Fransız Kanununun tercümesinden vazgeçilerek İslam esaslarına dayalı bir Medeni Kanun yapılması kararlaştırılmıştır. On yıllık çalışmanın ürünü olan Mecelle 16 kitapta 1851 maddeyi içerir. Eser, Hanefî fıkıhına göre, Muamelat'a ait hükümlerin kodifikasyonudur. Hukukta tekâmül prensibine inanır, örf ve âdete yer verir. İsviçre menşeli Medeni Kanun'un 1926 Şubatında kabulüne kadar Türkiye'de uygulanan Mecelle, birçok Arap ülkesinde yıllarca yürürlükte kalmıştır (Kuran, 1986: 8).

Mecelle bir heyet tarafından telif edilmiştir. Bu bakımdan onu sadece Ahmet Cevdet Paşa'nın eseri olarak görmek yanlıştır. Cevdet Paşa zamanında Osmanlı Devleti'ne bir medeni kanun kabulü noktasında iki zıt fikir vardı. 1) İslam Hukuk (fıkıh) kaidelerinin bir kanun metni haline getirilmesi 2) Fransız Medeni Kanununun tercüme edilerek kabul edilmesi. O zamanlar İstanbul'da en tesirli ve nüfuzlu elçi, Fransa elçisiydi. O ve onun fikirlerine kapılanlar ikinci fikrin uygulanması için var güçleriyle çalışmışlardı, fakat birinci teze taraftar olanların başında bulunan Ahmet Cevdet Paşa'nın ve diğerlerinin gayretleriyle İslam fıkıh kitaplarından, zamanın icaplarına uyan meselelerin “Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye” adıyla asri bir kanun şeklinde yazılması fikri kabul edildi. Cevdet Paşa bu işi yapacak ilmi cemiyete başkan seçildi. Paşa'nın yazdığına göre *frenk hayranları, cahil softalar, ecnebi kıskırtmalarına alet olanlar*, bu işi baltalamak için çok uğraşmışlardır. Fakat nihayetinde Mecelle 1868'de yürürlüğe girmiş oldu (Cevdet Paşa, 1966: 14).

Mecelle'nin hazırlanmasındaki sebepler şöyledir; 1) Mecelle'nin hazırlandığı zamandan önce ve sonra Avrupa'da kanunlaştırma hareketinin en kesif bir şekilde devam etmiş olması ve ülkemize sirayeti, 2) Siyasi sebepler, 3) Milli ve iktisadi âmiller, 4) Fransız baskısı ve Fransız Medeni Kanunu olan *Code Civil* in alınmak istenmesi, 5) Dini sebepler, 6) Divan-ı Ahkâm-ı Adliyye'nin kurulması (Yavuz, 1986: 42).

Mecelle'nin yazılış tarzı, Mecelle'nin üslûbu bir kanun kitabı olarak şaheser sayılabilecek bir özelliğe sahiptir. Özellikle başındaki 99 fıkıh kaidesinin çoğu dilimize birer atasözü olarak girmiştir. Bunlarda Cevdet Paşa'nın akıcı ve düzgün ifadesi görülmektedir. Mecelle'nin başındaki külli kaidelerin çoğu İslam fakihlerinden İbn Nüceym'in “*Eşbah ve'n-Nezair*” adlı eseriyle, “*Mecami*” şerhinden alınmıştır. Cevdet Paşa'nın arkasından çevrilen işlerin ardından

işbaşından uzaklaştırılmasına sebep olunmuştu. Onun yokluğunda Mecelle'nin altıncı kitabı olarak "Kitabü'l Vedia" hazırlanıp basılmıştı. Fakat bu eser birçok bakımlardan itiraza uğradı. Gerek dili ve üslûbu, gerekse tertibi bozuktu. Efkâr-ı Umumiye tarafından beğenilmedi. Bunun üzerine Cevdet Paşa yeniden işbaşına getirildi. Vedia Kitabı toplattırıldı ve imha edildi. Yerine "Kitabü'l Emânat" yazıldı. Bu olay, Cevdet Paşa'nın Mecellenin uygulanmasındaki son derece önemli rolü açıkça göstermektedir (Aliye, 1995: 15).

Mecelle, resmi ve tam adıyla "Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye" Ahmet Cevdet Paşa başkanlığında bir heyet tarafından hazırlanmıştır. Bir "Mukaddime" (başlangıç) ve Satım, Kira, Kefalet, Havale, Rehin ve Vedia, Emanet, Hibe, Gasp ve İtlaf, Hacr ve İkrâh ve Şufa, Şirket, Vekâlet, Sulh ve İbra, İkrar, Dava, Beyyinat ve Yemin ve Kaza (Yargılama) olmak üzere 16 kitaptan oluşmaktadır; toplam 1851 maddedir. İlk kitabı 20 Nisan 1869 tarihinde kanunlaşmıştır. 864 sayılı Tatbikat Kanunu'nun 43. maddesiyle 4 Ekim 1926 tarihinde yürürlükten kaldırılmıştır. Mecellenin genel ilkelerinin kaynağının "Hanefi Hukuku" olması, ilke ve mantık bakımından, bu hukuku günümüz hukukundan ayırmaz. Bir başka deyişle, Mecellenin şeriat kaynaklı genel kuralları, günümüz Medeni Kanunu ile Borçlar Kanunu'nun, Roma hukuku kaynaklı ilkelerinden ve mantığından farklı değildir, her ikisi de ayrı ayrı yollardan, hukukun genel mantığı ve ilkelerinde birleşmektedir (İlhan, 2006: 4). Cevdet Paşa'nın başkanlığında çalışan Mecelle heyeti 1286-1293/1869-1876 yılları arasında değişik komisyonlar halinde çalıştı. Birinci kitabın sonundaki komisyon üyelerinin adları şunlardır: Ahmet Cevdet, Seyfeddin, Seyyid Halil, Ahmed Hilmi, Mehmed Emin, Ahmed Hulusi (Kesioğlu, 1966: 230).

Mecelle külli kaidelerle yargıçları hükme mezun kılmak cesaretini gösterememiş ise de iki fert arasında bir sorunu çözmek yetkisi dışında kudretini kullanan idare memurları için bu kaideleri mecburi bir hareket olarak kabulde tereddüt etmedi. Çünkü İslam hukukunda, idare memurları için geniş hareket serbestisi kabul edilmiştir. İslam hukuk bilginleri, fakihler, daha ziyade eşit şartlar dâhilinde birbiri ile münasebette bunların fertler arası hukuk (medeni münasebetler) ile meşgul olup, kamu yetkisini kullanan hükümdarı ve onun adına vazife yapan memurları bağlayacak hükümler koymamışlar, politik hukuk ile daha az meşgul olmuşlardı. İdarecilerin karşılaşacakları şartların hususiyetleri çok değişik olması nedeniyle İdare Hukuku yeterli olmak zorundaydı. Mecelle tutanağında, külli kaideler, felsefî ve ahlaki mülâhaza ve fikirler bulunması itibarıyla, Allah'a yaklaşmak, işlerinde başarı, yaşayışlarında refah ve sükûn sağlamak isteyenler için de hareket normları olarak tavsiye edilmişti. Mecelle'yi yazanlara göre, *külli kaideler müsellemtan, yani ispatı imkânsız veya çok zor, alışılan batıl zihniyetle kafası kararmamış ve belli bir fikir ve kanaate sahip insanların biraz düşünmekle kabulünde tereddüt etmeyeceği gerçeklerdir* (Belgesay, 1947: 7-8).

Ahmet Cevdet Paşa ve Eğitim

Ahmet Cevdet Paşa yaşamı boyunca asla sıradan bir devlet adamı olmamıştır. O, duyguları ile Osmanlı ve İslamcı, düşünceleri ve çalışma metodu ile batıcı bir kimliğe sahiptir. Medresede yetişmiş bir ilim adamı olarak klasik İslami ilimlerin eğitimini almış, buna karşılık Avrupa medeniyetinin bilim ve fen alanlarındaki gelişmelerini de asla göz ardı etmemiş, özellikle Türkçenin ilim ve fen lisanı olması için çaba göstermiştir. Keçecizade Mehmed Fuat Paşa ile birlikte yazdıkları ve Encümen-i Daniş'in açılışında Sultan Abdülmecid'e bir nüshası sunulan Kava'id-i Osmaniyye, Türkçenin ilk dilbilgisi kitabı olma özelliğini taşımaktadır (Oklay, 2014: 237).

Ahmet Cevdet Paşa hem Türkçe'nin sadeleşmesini, o günkü tabirle kaba Türkçenin yaygınlaşmasını ve herkesin okur- yazar olmasını hem de Türkçenin her konuyu ifade edebilecek bir bilim dili haline gelmesini istiyordu. Düz yazıyı müsecca, yani secili, cinaslı ve müressel, yani tekellüfsüz söz sanatlarından, seci ve cinastan arınmış nesir olmak üzere iki gruba ayırır. Reşit Paşa'nın Bab-ı Ali'nin yazı dilini tarz-ı müsecca'dan, tarz-ı tersile çevirdiğini, yani resmi yazışmaların dilini sadeleştirdiğini belirtir. Tarih-i Cevdet'in de Encümen-i Daniş'in kararı gereğince tarz-ı tersil üzere kaba Türkçe yazıldığını, eserin halk arasında büyük bir ilgi gördüğünü, ancak süslü anlatıma meraklı olanların önce bu usulü beğenmediğini, sonradan bu üsluba ilgi duyanların sayısının bunlar arasında da arttığını belirtir (Özkan, 2006: 223).

II. Mahmut'un gerek askeri gerekse sivil alanda eğitimin modern kurumlaşmasına ilgi duymasında, valisi Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın Mısır'daki girişimleri etkili olmuştur. Osmanlı hükümetinden daha önce, Avrupa'ya öğrenci gönderen (1813), Harbiye ve Erkan-ı Harbiye (1825), Tıp (1826), Baytar (1826), Elsin (yabancı diller) (1830) mektepleri açtıran, kurduğu devlet matbaasında telif ve çeviri kitaplar bastıran, 1828'den itibaren gazete çıkartan (Osmanlı resmi gazetesi Takvim-i Vekayi 1831'de yayın hayatına girmiştir) ve kendisi okuma-yazma bilmeyen Kavalalı Mehmet Ali Paşa, 1830'larda Kahire'deki 16 modern okulu ile Osmanlı'ya eğitim alanında da üstün durumdaydı. II. Mahmut'un 1825'te yayınladığı söylenen fermanı şöyle başlıyor: *"Cümleye malumdur ki her Müslümana, öncelikle İslam'ın şartlarını bilmek, sonra geçmişini sağlamak için bir dirliğe yönelmek gerekir. Oysa bir zamandır, analar ve babalar kendileri cahil kaldıkları gibi çocuklarını da cahil bırakıp ve Allah'a güvenerek hemen para kazanmak için yavruları 5-6 yaşına varınca mektep yerine usta yanına vermektedirler. Bilgisiz büyüyen çocukların vebali kıyamette ana ve babalarındadır. İş böyle giderse ilahi bir dayak yenileceğini uyarmak isterim. Bundan böyle işyerlerine, yeterli tahsili görmemiş çocuklar alınmayacağı gibi, halen çırak olup mektep görmeyenlerin de çalıştıkları yerlerden alınıp okullara devamları sağlanacaktır."* Cevdet Paşa Tarihi'nde de bulunan bu belge, ilk kez bir padişahın ağzından, okuma-yazmanın eğitimin önemini duyurduğu için çok önemlidir. Aynı şekilde Ahmet Cevdet Paşa da eğitimin önemine değinmiş, okuma-yazmanın önemini vurgulamıştır (Sakaoğlu, 1991: 64-65). Ahmet Cevdet Paşa dilin sadeleşmesine ayrı bir önem vermiş, okuma-yazmada bu sadeleşmenin etkili olacağını savunmuştur. İlköğretimden itibaren çocuklara nitelikli ve değerli eğitimin verilmesinin çocukların geleceklerine yarar sağlayacağını ifade etmiştir.

[illegible]

Dönemle ilgili karar ve onayların yer aldığı bir belge (İzgöer, 2014: 320-322).

KAYNAKLAR

- Aliye, F. (1995) Ahmet Cevdet Paşa ve Zamanı. Bedir Yayınevi, İstanbul.
- Belgesay, M. Reşit. (1947) Mecelle'nin Külli Kaideleri ve Yeni Hukukun Ana Prensipleri. İsmail Akgün Matbaası, İstanbul.
- Cevdet, A. (1966) Kısas-ı Enbiya ve Tevarih-i Hulefa. (Cilt 1.) Bedir Yayınları, İstanbul.
- Halaçoğlu, Y. (1986) "Kendi Kaleminden Ahmed Cevdet Paşa", Ahmed Cevdet Paşa Semineri 27-28 Mayıs 1985. Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul.
- İlhan, C. (2006) Hukukun Doksan Dokuz İlkesi. Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı.
- İzgöer, A. Z. (2014) Müslüman, Osmanlı ve Modern; Ahmet Cevdet Paşa. İz Yayıncılık, İstanbul.
- Keskioğlu, O. (1966) Ahmed Cevdet Paşa (1822-1895) Hayatı ve Eserleri. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi.
- Kuran, E. (1986) "Türk Tefekkür Tarihinde Ahmed Cevdet Paşa'nın Yeri", Ahmet Cevdet Paşa Semineri 27-28 Mayıs 1985, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul.
- Mardin, E. (1996) Medeni Hukuk Cephesinden Ahmet Cevdet Paşa. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara.
- Meriç, Ü. (1975) Cevdet Paşa'nın Cemiyet ve Devlet Görüşü. Ötüken Neşriyat, İstanbul.
- Meydan Larousse Büyük Lugat ve Ansiklopedisi (1990) Meydan Yayınları, C.14, İstanbul.
- Oklay, E. (2014) Ahmet Cevdet Paşa'nın Türk Eğitim Tarihi Açısından Önemi Üzerine Bir İnceleme. Tarih İncelemeleri Dergisi. 29 (1), 233-251.
- Özkan, N. (2006) Ahmet Cevdet Paşa'nın Türk Dili Hakkındaki Görüşleri ve Eserleri. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. 20 (1), 219-232.
- Sakaoğlu, N. (1991) Osmanlı Eğitim Tarihi. İletişim Yayınları, İstanbul.
- Sözen, K. (1998) Ahmet Cevdet Paşa'nın Felsefi Düşüncesi. Emre Matbaacılık, İstanbul.
- Şimşirgil, A.; Ekinci, Ekrem B. (2015) Ahmed Cevdet Paşa ve Mecelle. Beylik Yayınları, İstanbul.
- Yavuz, H. (1986) Ahmet Cevdet Paşa Semineri 27-28 Mayıs 1985, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul.
- Yıldırım, Ş. (2015) Ahmet Cevdet Paşa ve Hukukçuluğu (1822-1895), SDÜ Hukuk Fakültesi Dergisi. 5 (1), 117-141.
- Yılmaz, D. (2000) Osmanlı'nın Son Yüzyılı. Alagöz Yayın İletişim, Konya.